

'PLATON'DA RETORİK'İN PEŞİNDE BİR PHAIDROS OKUMASI

Ertuğrul Uzun*

---

* Doç. Dr. Dr. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi ABD, ertugrul.uzun@gmail.com.

Giriş

Platon'da retorik peşinde giderken *Gorgias*'tan sonraki¹ durağım *Phaidros*². *Gorgias*'ta Platon retoriğe karşı ikircikli denilebilecek bir tutum sergilemişti. Kısaca söylemek gerekirse, dönemin retorik anlayışını reddetmiş, hakikate ulaştırmadığını, yağcılıktan ve göz boyamaktan başka bir şey yapmadığını söylemişti. Ancak diyalogun sonlarında, retorik hak ve hakikat adına kullanılması gerektiğini söyleyerek, retoriği tümünden reddetmediğini de göstermişti. Bu durumda *Gorgias*'ta Sokrates'in muhataplarına sorduğu soruları yeniden ama bu kez Sokrates'e veya Platon'a sormak gerekir. Retorik nedir? Ne işe yarar? Konusu nedir? Adaletten, haktan, hakikatten farkı nedir? İyiye kullanılabilir retorik nasıl bir şeydir? Sofistlerin ve ünlü hatiplerin tek suçu, adaleti bilmeden adalet hakkında konuşmaları mıdır? Adaleti bilen birisinin yaptığı konuşmayı bir 'hitap', konuşanı hatip veya 'retor' olarak nitelerek için göz önünde bulundurulması gereken ölçütler nelerdir?

Platon'un diyalektiği retorik karşısına koyduğunu biliyoruz. Ama anlaşılana, diyalektiği içeren, onun ölçütlerine uyan bir retorik de pekâlâ mümkündür ve Platon bu tür retoriği övmektedir. Pek çok Platon yorumcusu, *Gorgias*'ta açıklığa kavuşturulmadan bırakılan övgüye değer retoriğin, *Phaidros*'ta ete kemiğe büründüğünü söyler. Bir okuma notu olarak tasarladığım bu yazıda ayrıntılı bir literatür atfı yapmaya gerek görmüyorum. Ancak Gadamer'in (1988: 55) sözlerini okumak ilginç olacak:

“Öyle görünüyor ki, bugünlerde meslektaşlarım retorik gibi onursuz şeylerden “ruhumu muhafaza etmeye” çalışıyorlar! Hermenötiğin soylu bir uğraş olmadığını ve retorik hakkında şüphe duymamız gerektiğini düşünüyorlar. Onlara şöyle cevap vermeliyim: Retorik, Platon'un Sofistlerin retoriği pohpohlayıcı bir tarzda suiistimal etmelerini reddedişinden beri toplumsal yaşamımızın temelini teşkil etmektedir. Platon, *Phaidros*'ta olduğu şekliyle

diyalektik temeller üzerine inşa edilmiş bir retorik takdim etmiştir ve retorik antikite boyunca soylu bir sanat olmuştur.”

İşte elinizdeki bu *Phaidros* okuması, diyalektik temeller üzerine inşa edilmiş olan övülesi retoriğin ne mene bir şey olduğunu anlama çabasıdır.

Diyalog

Phaidros'un alt başlığı 'Güzellik Üzerine'. Diyalogun büyük bir kısmı, aşk, sevgi, güzellik, delilik, erotizm gibi konular hakkında. Diyalogda sadece Sokrates ve *Phaidros* konuşuyor. Genç *Phaidros*, Sokrates'in dostu. Hatiplerin konuşmalarını dinlemeyi seviyor. *Lysias*'ı ise özellikle beğeniyor. Tartışmanın merkezinde, *Lysias*'ın yaptığı bir konuşma var. Konuşmanın metni *Phaidros*'un yanında. *Lysias*, kişinin kendisine âşık olan ve ilgili gösterenden ziyade başkasına ilgi göstermesi gerektiğini savunur konuşmasında. Sokrates *Phaidros*'tan metni okumasını ister ancak metinde ileri sürülen görüşlere karşı gelir. *Lysias*'ın ısrarıyla karşıt görüşlerini bir konuşma yaparak dile getirir. *Phaidros* konuşmayı beğenir beğenmesine de Sokrates pişman olmuştur, zira her iki konuşma da, “sağlıklı ya da doğru hiçbir söylemiyor olmalarına rağmen, bir konuya dairmiş gibi havalardaydılar. Yine de bir iki insanı aklımla çeldiler mi belki onlar arasında saygınlık kazanacaklar” (Platon 2014, 243a). Sokrates bu hamlesiyle şunu göstermiştir: Aynı konuda ama farklı şeyler söyleyen iki konuşma, aynı şekilde etkili olabilir. Bu utanılacak bir şeydir çünkü konuşmanın hakikatle alakası yoktur. Sokrates işlediği günahı arınmak ister ve yeni ama bu sefer 'hakiki' bir konuşma yapar. Artık ortada üç konuşma vardır. Üçü de etkileyici ve güzeldir. İlk ikisi, Sokrates tarafından kınanmıştır. Üçüncüsü ise hem içerik hem de üslup açısından değerlidir. Üçüncü konuşmanın ardından tartışmanın konusu retoriğe döner. Dolayısıyla bizim de bu kısmı ayrıntılı bir şekilde ele almamız gerekiyor.

¹ *Gorgias* hakkındaki okuma notu için bkz. Uzun 2015.

² Elimde üç *Phaidros* metni var. İkisi Türkçe çeviri: Hamdi Akverdi ([Platon] Eflatun 1997) ile Birdal Akar (Platon 2014) çevirileri. Üçüncüsü ise İngilizce çeviri: Alexander Nehamas ve Paul Woodruff çevirisi (Platon 1999). Alıntıların bir kısmını

İngilizce çeviriden Türkçeye çevirerek yaptım. Atıflarda hangi kaynağı kullandığımı belirttim. Bunun dışında atıflarda asıl olarak *Phaidros* metinlerindeki ortak numaralandırmayı kullandım.

Retorik Üzerine

Konuya, söylev yazarı olmanın ayıplanacak bir şey olup olmadığına dair yapılan konuşmayla girilir. Zira Phaidros, söylev yazarlığının³ aşağılayıcı bir nitelik olarak kullanıldığından bahseder. “Söylev yazmanın ayıplanacak bir iş olmadığı apaçık bellidir” diyen Sokrates’e göre “ayıplanacak şey iyi söylemek ve iyi yazmak değil, utanç verici ve kötü söyleyip yazmaktır” (Platon 2014, 258d). İyi ve soylu bir şekilde konuşacak olan kişi, konuşacağı konunun hakikatini biliyor olmalıdır. (259e) Phaidros ise bu konuda şöyle söylendiğini işitmiştir: Hatip olacak kişinin adaletin ne olduğunu bilmesine gerek yoktur, zira asıl önemli olan yargıç gibi davranacak olan kalabalığın neyi adil gördüğüdür. Neyin iyi veya soylu olduğu değil, kalabalığın neyi iyi ve soylu kabul ettiği önemlidir. İkna bunlarla sağlanır, hakikatle değil. (260a) Phaidros bu sözleriyle, retorikğin işlevi ve işleyişi hakkındaki genel kanıyı dile getirmiş olmaktadır. Sokrates, iyi ve kötü hakkında bilgisiz birinin, kendisi kadar bilgisiz bir kalabalığı, iyinin kötü, kötünün de iyi olduğu yönünde ikna edebileceğini söyler. (260d) Ancak Sokrates retorikçilerden gelebilecek şöyle bir itirazı da dikkate almak gerektiğini söyler: Retorikçiler hiç kimseyi hakikati bilmeksizin retorik öğrenmeye zorlamaz. Ancak hakikatin bilgisi, retorik olmaksızın da ikna edemez. *Gorgias* diyalogunu okuyanlar buradaki hayali diyalogu hatırlayacaklardır, zira bu kısım tam da Sokrates ile *Gorgias* arasındaki tartışmanın en can alıcı noktasının özeti olarak durmaktadır. Sokrates bu muhtemel itiraza değer atfetmez. Spartalıların bir sözünü hatırlatır: Hakikati kavramadan hakiki bir konuşma sanatı olmamıştır ve hiçbir zaman da olmayacaktır. Sokrates’e göre de, felsefenin peşinde koşmadıkça, herhangi bir konuda düzgün bir konuşma yapmak mümkün değildir. (260e)

Sokrates artık retorikği tarif etmeye başlar. *Gorgias* diyalogunda da görülen retorik algısı, burada Phaidros tarafından dile getirilir. Sokrates retorikği, küçük büyük mesele ayrımı yapmayan, sadece mahkemelerde ve diğer kamusal mecralarda değil özel yaşamda da kendine yer bulan bir etkinlik olarak gösterir. Retorikte, insanların ruhları konuşma vasıtasıyla belli bir tarafa

yöneltilmektedir. Oysa Phaidros, retorikğin, belli bir sanatla konuşmanın, sadece mahkemelerde belki bir de bazen Mecliste kullanıldığını düşünmektedir. (261b) Dolayısıyla Platon, retorikğe, genel algıdan çok daha geniş bir alan vermektedir.

Mesele mahkemelerde retorikğin kullanımına gelir. Mahkemelerde taraflar karşıt görüşleri dile getirirler. Üzerinde konuştukları konu ise adil olan ve olmayandır. Konuşmayı bir sanatın icrası olarak yapan “aynı şeyi aynı kişilerin gözüne kimi zaman adil ve kimi zaman da, eğer isterse, adaletsiz gösterecektir” (Platon 2014, 261d) Mecliste konuşurken de bir ilkeyi bir gün iyi gösterip şehrin kabul etmesini sağlarken, başka bir gün aynı ilkeyi kötü gösterip reddetmesini sağlar. Elealı Zenon ise, öyle bir sanatla konuşmaktadır ki, dinleyicileri aynı şeyleri hem benzer hem benzemez, hem bir hem çok ve hem hareketsiz hem de hareketli olarak algılar. (261d)

Elealı Zenon’un da diğerleriyle aynı şeyi yapmasını Sokrates, sadece mahkemelerde ve Mecliste değil, bütün türlerdeki konuşmaları yöneten bir sanatın var olması gerektiğine kanıt olarak sunar –eğer böyle bir sanat varsa tabii. Bu sanat vasıtasıyla kişi bir araya getirilebilecek her şey arasında benzerlik kurabilir ve aynı zamanda da böyle yaptığını saklayan kişinin yaptığı şeyi açığa çıkarabilir. (261e) Sokrates’in bu tarifini anlamayan Phaidros daha ileri bir açıklama ister. Bunun üzerine Sokrates, çok farklı şeyler değil, az farklı şeyler arasında yanılığa düşüldüğünü söyler. Dolayısıyla birini aldatmak isteyen ve aynı zamanda aldanmak istemeyen kişi şeylerin birbirine hangi açıdan benzediğini ve benzemediğini çok iyi bilmek durumundadır. Her bir şeyin ne olduğunu tam anlamıyla bilmeyen kişi ise, bir şey ile bilmediği şey arasındaki benzerliği de tespit edemez. Sonuç olarak aldatılma, halin hilafına inanca sahip olma, bazı benzerliklerden kaynaklanmaktadır. Tek tek varolanların ne olduğunu bilmeyen biri, insanları benzerlikleri kullanarak mevcut bir durumun aksi istikametine yönelte sanatına sahip olamaz. Aynı şekilde kendisinin belli bir istikamete yöneltilmesini de engelleyemez. Bu muhakemeden

³ Diyalogun sonunda, bu okuma notuna dahil etmeyeceğimiz bir ‘yazıya geçirme’ tartışması var. Dahası, retorikçilerin

konuşmalarını yazılı olarak hazırlamaları hakkında da ilk dönem retorikçileri arasında bir çekişme söz konusu.

Sokrates'in ulaştığı sonuç, hakikati bilmeyen ama sadece kanaatleri takip eden kişinin hali komiktir ve esasında sanatı filan yoktur. (262c)

Bundan sonraki kısımda, Sokrates Phaidros'a Lysias'ın metninden parçalar okutarak, neyin yanlış ve neyin sanattan yoksun olduğunu araştırmaya girişir. Metin aşk, Eros konusuyla başlar. Sokrates insanların bazı konular üzerinde anlaşabildiğini ancak bazı konular söz konusu olduğunda birbirlerinden farklı düşündüğünü söyler. Sözelimi demir veya gümüş dendiğinde herkes aynı şeyi anlar ve düşünür. Ancak adil veya iyi nitelmesi yapıldığında biri o yöne giderken diğeri öbür yöne gider. Kafa karışıklığı yaratan durumlar, sözler söz konusu olduğunda insanları aldatmak daha kolaydır. Retorik bu tip konularda daha güçlüdür. Öyleyse retorik *“sanatını öğrenmek isteyen biri ilk olarak bu ikisini birbirinden ayırma yolunu izlemeli, bu iki her birinin özelliklerini iyice kavramalı, çoğu kimsenin kafasının hangisinde karışacağını ve hangisinde karışmayacağını bilmelidir”* (Platon 2014, 263b). Eros da tartışmalı konulardandır. Böyle bir konu hakkında konuşuluyorsa, konuşmaya başlarken açık bir tanım yapılmalıdır. Böylece konuşmacı insanları kendi istediği biçimde düşünmeye zorlamış olur. (263e) Ne yazık ki Lysias böyle yapmamıştır, *“sanki sırtüstü ve geriye doğru yüzer gibi, söylevin başından değil de sonundan başlamış ve aşığın sevdiğine en sonunda söylemesi gereken sözleri başında söylemiş”* tir (Platon 2014, 264a). Lysias'ın konuşmasının geri kalan kısımları da rastgele dağıtılmış gibi görünmektedir. Kısımların düzenlenişinin herhangi bir zorunluluktan kaynaklandığı belli olmamaktadır. Oysa Sokrates'e göre,

“her söylevin tıpkı canlı varlıklar gibi bir bedene sahip olması, başsız ve ayaksız olmaması, bir ortası ve iki ucu bulunması gerekir; ve bunlar hem birbirleriyle hem de söylevin bütünüyle uyumlu olmalıdırlar” (Platon 2014, 264c).

Sokrates, kendi konuşmasını değerlendirmeye geçer. Konuşmasına aşka delilik diyerek başlamış sonunda ise Eros'u kutsama noktasına varmıştı. Yer yer kendisinde retorik sanattan herhangi bir parça olmadığını söyleyen Sokrates, kendi konuşmasının düzgünlüğünü överken, bunu talihe bağlar. Her ne kadar üzerinde düşünülmüş ve bir sanat bilgisiyle yaratılmış bir konuşma yoksa da, talihin de yardımıyla kullandığı iki ilke önemlidir. Bunlardan *“ilki*

farklı yere dağılmış şeyleri bir arada görmek ve onları tek bir türe indirmektir; her şeyi böyle tanımlayarak vermek istediğimiz bilginin konusunu açıklığa kavuşturmuş oluruz”. (Platon 1999, 265c) Nitekim aşk konusundaki konuşmasında da aynı şeyi yaptığını söyler: *“Tanım doğru olsun veya olmasın, bu, en azından konuşmanın açıklıkla ve kendi içinde insicamla ilerlemesini sağladı”* (Platon 1999, 265d). İkincisinde ise konuşmacı bir araya getirdiği şeyleri, kötü kasapların yaptığının aksine, doğal birleşme yerlerinden türlerine göre ayırabilmektedir. (265e)

Sokrates bahsettiği bu bir araya getirme ve ayırmayı çok sevdiğini, bu suretle düşünebildiğini ve konuşabildiğini söyler. Tek bir şeyin aynı zamanda pek çok şeyi kapsama kapasitesine sahip olduğunu görebilen kişiler, diyalektikçilerdir. (266c) Phaidros ve Sokrates, bilinen konuşmacıların, retorikçilerin diyalektikçi olmadıklarında hemfikirdirler ancak Phaidros retorik meselesinin açıklığa kavuşturulmadığını düşünmektedir. Retorik hakkında yazılmış kitaplardan yola çıkarak, dönemin retorikçilerinin konuşmaların hazırlanmasında gerekli gördükleri koşulları gözden geçirmeye karar verir iki arkadaşı. Çeşitli retorikçilere atıfla, konuşmanın başında bir giriş kısmının bulunması gerektiği, olguların aktarılması, tanıklara başvurulması, dolaylı kanıtlar, inandırıcılık iddiaları, teyit, ilave teyit, çürütme, ilave çürütme, örtülü anıştırma ve dolaylı övgü gibi unsurları zikrederler. (266e-267e) Phaidros retoriği bir sanat olarak görme eğilimindedir ve bu sayılanlarda sanatsal bir yön bulmaktadır. Ancak Sokrates aynı görüşte değildir.

Sokrates yine bir analogiye başvurur. Diyelim ki biri insanları terletmek, üşütmek, kusturmak, ishal etmek gibi pek çok şey için onlara ne vermesi gerektiğini bilmektedir. Bu nedenle de bir hekim olduğunu ve kendi bildiği hekimliği de başkalarına öğretebileceğini söylemektedir. Buna karşı sorulması gereken şey, neyi, kime, ne oranda uygulaması gerektiğini bilip bilmediğidir. Eğer bu kişi, söz konusu soruların cevabını bilmediğini ancak bilgisini aktardığı kişilerin bu soruları cevaplayabileceğini söylerse, onun esasında bir hekim olmadığına kanaat getirilecektir. Aynı şey tragedya yazarlığında da söz konusudur. Önemli meseleler hakkında uzun, önemli meseleler hakkında kısa konuşmalar yapabilen, acındırıcı, korkutucu, yıldırıcı vb yazılar yazabilen, bunları öğrettiği kişilerin

tragedya yazabileceğini savunan bir kişi de alaya alınacaktır. Eğer alay edilmeyecek, kızılmayacak ise, olsa olsa yumuşak bir şekilde, söz konusu bilgilere sahip olmanın sanata da sahip olma anlamına gelmediği, temel bilgilere sahip olmanın sanatın kendisine sahip olmayı gerektirmediği söylenecektir. (268b-269a)

Mesele artık retoriğe gelmiştir. Phaidros'un ısrarı ve yönlendirmesiyle değinilen, retorik kitaplarında anlatılan zorunlu unsurlar, esasında retoriğin başlangıç düzeyindeki temel bilgisinden başka bir şey değildir. Adrastos ile Perikles'i, şöyle konuşturur Sokrates:

"Ey Phaidros ve Sokrates! Bu insanlara kızmamalı, bilakis onlar adına üzölmelisiniz. Retoriği tanımlayamamalarının nedeni diyalektiği bilmemeleridir. Sadece başlangıç düzeyinde öğretim yaparken, retoriği keşfettiklerini sanmaları, cehaletlerinden kaynaklanır. Böylece temel bilgileri verirler ve öğrencilerinin retoriği tamamen öğrendiğini düşünürler. Her bir unsurun ikna edici tarzda kullanılması ve bütünlüklü bir konuşma haline getirilmesi ödevinin tali olduğunu ve öğrencilerin bunu kendi çabalarıyla halletmesi gerektiğini zannederler." (Platon 1999, 269c)

Sokrates sürekli, retoriğin ne olmadığı üzerinde durmaktadır. Phaidros tam da bu noktada, gerçek ve güvenilir bir retorik sanatını nereden nasıl elde etmek gerektiğini sorar. Sokrates'e göre bu mesele de diğer meselelerde mükemmel olmaktan farklı değildir. Şöyle der Sokrates:

"Eğer retorik için doğal bir yeteneğin varsa, bu yeteneği destekleyeceğin bilgi ve pratikle, ünlü bir retorikçi olabilirsin. Bunlardan herhangi birinde ne oranda eksikliğin varsa, mükemmellikten o oranda uzaklaşırsın. Fakat retorik diye bir sanat varsa bile, bu sanata ulaşma yönteminin Lysias ve Trasymakhos'un gösterdiği yönde bulunabileceğine inanmıyorum." (Platon 1999, 269d)

Phaidros, sorması gereken soruyu sorar: Peki hangi yönde bulunacaktır bu yöntem? Perikles'ten söz açar Sokrates, gelmiş geçmiş en büyük retorikçidir o. Zira bütün büyük

sanatlar, doğa hakkında bitmez tükenmez konuşmalar ve semavi nitelikli düşünme yapmayı gerektirir. Perikles de Anaksagoras'tan tam da bunu öğrenmiş ve retorik sanatı için öğrendiklerini kullanmıştı. (270a)

Perikles'in hünerini destekleyen bu husus, elbette açıklanmayı gerektirmektedir. Sokrates'e göre tıp ile retoriğin metodu bir açıdan benzerdir⁴. Her ikisinde de bir şeylerin doğasının belirlenmesi gerekmektedir: Tıp bedenini, retorik ise ruhun doğasını belirlemek durumundadır. Eğer böyle bir belirleme yapılmazsa, ortaya sadece empirik ve sanatsız bir pratik çıkar. Mesele bedense, onu sağlıklı ve güçlü yapacak ilaç ve diyet verilemez. Mesele ruhsa, ona istediğimiz kanaat ve erdemleri kazandıracak sebepler ve davranış kuralları verilemez. (270b) Ne var ki dünyanın doğasını tümüyle anlamadan ruhun doğasını anlamak, belirlemek mümkün değildir. Eğer birisi bir başkasına, sanat olarak konuşmayı öğretiyorsa, konuşmanın yöneldiği şeyin, yani ruhun doğasını da göstermek durumundadır. Konuşma ruha yönelmiştir, zira konuşmanın amacı eğer ikna sağlamaksa, ki öyledir, bu ruhta meydana gelecektir. Dolayısıyla Thrasymakhos veya bir başka retorik öğreticisi, öncelikle ruh hakkında yazmalıdır. İkinci olarak eylemlerinin nasıl etkili olduğunu ve nelerden etkilendiğini ortaya koymalıdır. Son olarak ruhları ve konuşmaları sınıflandırmalı, türlere ayırmalı, hangi ruhun hangi konuşmadan hangi nedenle etkilendi belirlenmeli, hangi türden konuşmanın belli bir türdeki ruhu etkilemeyip de başka bir türdeki ruhu neden etkilemediği açıklanmalıdır. (271a)

Phaidros, Sokrates'in sunduğu yazım yahut anlatım tarzının, en iyi tarz, yol olduğunu söyler. Ancak Sokrates'e göre en iyi yol başka bir yoldur. Daha önce zikredilen yazarların hepsi üçkâğıtçıdır, dolandırıcıdır. Zira ruhu çok iyi bilmelerine rağmen bunu saklamaktadırlar. Onlar bu başka yola, tarza uygun yazmadıkça takip edilmemelidirler. Peki nedir bu 'başka yol'? Kelimelerle,

⁴ Birdal Akar çevirisi, tıp ile retoriğin aynı yolu izlemediğini söylüyor. Ancak Nehamas ve Woodruff çevirisi, bağlama uygun olarak, tam aksini ifade ediyor.

der Sokrates, anlatması güç. (271c) Yine de deneyecektir ama.

Sözün doğası, kelamın mahiyeti, ruhu yönlendirmektir. Bir retorikçi, hatip olmak isteyen kişi, kaç farklı ruh türü olduğunu bilmelidir. Ruh türlerinin sayısı, özellikleri, hangi insanların hangi tür ruha sahip olduğu vs bilindikten sonra konuşma, söylev türleri de öğrenilmelidir. Hangi karakterdeki insanların, hangi meselelerdeki hangi türdeki konuşmadan kolaylıkla etkilendiği, hangi türdeki konuşmadan zor etkilendiği bilinmelidir. Bunları iyice belleyen retorikçi, teorideki bilgisini, gerçek hayattaki olaylarla tam olarak ilişkilendirebilmek için pratiğe dökmelidir. Sadece bilmekle, okumakla, dinlemekle iyi retorikçi olunmaz. Konuşması, öğretimi veya yazımı bunlardan birini dahi içermeyen kişinin söylediklerine itibar etmemek gerekir. (272b)

Sokrates, döneminin retorik anlayışını yeniden ele alır ve esasında Gorgias diyalogundaki muhataplarının görüşlerini özetler: Retorikçinin adalete, iyiye, bizatihi insana dair bilgiye sahip olmasına gerek yoktur. Zaten mahkemelerde ve mecliste kimse doğruluğa, hakikate vs bakmaz. Önemli olan ikna ediciliktir. Olana değil, olması muhtemel olana bakılır. Bir şey gerçekten olmuşsa bile, eğer çok da olabilirmiş gibi durmuyorsa, o zaman ondan hiçbir zaman bahsetmemek gerekir. (272d, e)

Buna cevaben ruhların ve konuşmaların türlerinin bilinmesi, benzerliklerin öğrenilmesi, teoriyle yetinilmeyerek çokça çalışılması gerekliliği gibi daha önce söylenen görüşleri tekrarlayan Sokrates, akıllı, aklıbaşında insanların bu çalışmayı insanlar arasında konuşmak için değil, tanrıları mümkün olduğunca memnun edecek şekilde konuşmak için yapması gerektiğini söyler. (274a) Phaidros bu yaklaşımı beğenmiştir, ancak hedefe ulaşmanın zor olacağını ima eder. Sokrates'e göre, şerefli bir hedefe giden yolda yürümenin bizatihi kendisi de şerefli. Konuşmanın sanatlı oluşu veya olmayışı meselesi bu şekilde kapatılmış olur.

Bir sonraki konu, yazıdır: Yazıyı iyi veya kötü yapan şeyler. Ancak diyalog içerisindeki hacmi bakımından bu kısa tartışma, başlı başına bir okuma ve incelemeyi hak ediyor. *Phaidros* diyalogunu okuma amacım, Platon'un retorik hakkındaki görüşleri olduğu için, yazıyla ilgili tartışmayı

ele almayacağım. Bununla birlikte, yazının değersizliğini Mısır'a ait bir hikayeye göstermeye çalışan Sokrates'in, retorik de dahil olmak üzere sanatlar hakkında yazılı öğretim materyali hazırlayanların hiç de iyi bir şey yapmadıklarını savunduğunu not etmek gerekiyor. (275d) Ve nihayet, diyalogun sonunda yer alan İsostrates göndermesinin, Platon'da retorik sorununda önemli yeri olduğunu da söylemek gerek. Ancak İsostrates ve Platon ilişkisine girmek ve *Phaidros*'u McAdon'ın (2004) önerdiği şekliyle İsostrates'e cevaben yazılmış bir metin olarak okumak, burada yapmayı amaçladığım şeyin çok ötesinde.

Değerlendirme

Platon *Phaidros*'u gerçekten Gorgias'ta da işaret ettiği 'iyi retorik'i anlatan, açıklayan, gösteren bir metin olarak mı tasarlamıştı? Öyleyse, çok da başarılı olduğunu söylemek mümkün değil. Zira metinde diyalektikle ilişkilendirilen ama temel kavramları tanımlama, türlerine ayırma ve uygun bir şekilde parçalara ayırmadan başka bir şey sunulmuyor. Daha doğrusu, sunduğu şey, retorik değil, tabir caizse 'nabza göre şerbet vermek' diyebileceğimiz, muhatabı tanıma meselesi. Platon'un filozofa verdiği merkezi önem burada da karşımıza çıkıyor. Hakikati bilen kişinin yaptığı doğrudur ona göre. Zira ahlakın ne olduğunu, neyin erdem olduğunu bilen, ahlaklı davranır. Nasıl ki *Devlet*'te filozof yöneticiler, halkın buldukları konumda kalmalarını sağlamak için yalan söyleyebilirler ama bu onları ahlaken daha kötü hale getirmezse, varlığın hakikatini bilen kişiler de, konuşmalarında muhataplarının ruhlarını nasıl yönlendirmeleri gerektiğini bilerek hareket edeceklerdir. Platon *Phaidros*'ta, muhatabı ikna edecek 'iyi retorikçi'nin yalan söyleyebileceğini açıkça söylemez. Ama ruhları nasıl yönlendirebileceğini bilmeyi iyi bir retorikçi olmanın neredeyse yegâne ölçütü haline getirmekle, ikna için mümkün araçları kullanmaktan da kişiyi men etmez. Günümüz kavramlarıyla konuşacak olursak, Platon *Phaidros*'ta, iyi bir retorikçi, iyi bir hatip olabilmek için psikoloji ve sosyal psikoloji bilgisini şart koşmaktadır. Üstüne üstlük, retorikçi doğuştan gelen yetenekle ilişkilendirmiş olması, onun retorik hakkında konuşmayı değil konuşmamayı tercih ettiğini gösterir. Platon, *Gorgias*'ta olduğu gibi, retorikçileri eleştirmektedir sadece, daha fazlasını beklemek beyhudedir. Bununla birlikte,

Aristoteles'in retoriğe tibarını iade ederken aklında bulundurduğu bir genelleştirmeyi *Phaidros*'ta görmek mümkün. Platon burada, retoriğin zannedildiğinin aksine sadece mahkemelerde ve mecliste kullanılmadığını, mesele ister küçük ister büyük olsun, ister özel ister kamusal olsun, her konuşmada söz konusu olduğunu söyler. Dolayısıyla retorik artık kalabalıklara etkileyici konuşmalar yapmaktan daha geniş ama aynı zamanda daha temel bir nitelik de kazanmıştır. Retorik böylece, her türlü iletişimin asli karakteri olarak karşımıza çıkar. Nihayet, *Phaidros* bağlamında 'diyalektikle birleştirilmiş bir retorik'ten ne kastedildiğini anlamak için, Platon'un diyalektiğini ayrıntılı bir şekilde ve diğer eserleriyle karşılaştırmalı bir şekilde incelemek gerekiyor ki bu da başka bir çalışmanın konusu.

KAYNAKÇA

- Gadamer, H. G. (1988). "The Hermeneutics of Suspicion", *Hermeneutics – Questions and Prospects*, Ed.: Gary Shapiro ve Alan Sica, ss. 54-65.
- McAdon, B. (2004). "Plato's Denunciation of Rhetoric in the "Phaedrus"", *Rhetoric Review*, C. 23, No. 1, ss. 21-39.
- [Platon] Eflâtun (1997). *Phaidros*, Çev.: Hamdi Akverdi, İstanbul: MEB.
- Platon (1999). "Phaedrus", İngilizceye çev.: Alexander Nehamas ve Paul Woodruff, *Plato on Rhetoric and Language – Four Key Dialogues*, New York ve Londra: Routledge, ss. 163-214.
- Platon (2014). *Phaidros ya da Güzellik Üzerine*, Çev.: Birdal Akar, Ankara: Bilgesu.
- Uzun, E. (2015). "'Platon'da Retorik'in Peşinde Bir Gorgias Okuması", *Hukuk Kuramı*, C. 2, S. 2, Mart-Nisan 2015, ss. 7-20.